

Graeber, David. 2016. *Prema antropološkoj teoriji vrijednosti: lažna kovanica naših snova*. Zagreb: Jesenski i Turk, 359 strana, ISBN 9789532227130

Knjiga Dejvida Grejbera *Toward an anthropological theory of value: the false coin of our own dreams* se prvi put našla pred čitalačkom publikom u Americi 2001. godine. Petanaest godina kasnije izlazi prevod pod nazivom *Prema antropološkoj teoriji vrijednosti: lažna kovanica naših snova* u izdanju Naklade Jesenski i Tusk i Hrvatskog društva za integralnost. Sadržaj istraživanja i preispitivanja šta je vrednost, kako je formirana u prošlosti a kako u društvu kraja XX veka, autor je podelio u sedam poglavlja: 1) Tri načina govora o vrijednosti; 2) Novija kretanja u teoriji razmjene; 3) Vrijednost kao važnost djelovanja; 4) Djelovanje i refleksija, ili bilješke prema teoriji bogatstva i moći; 5) *Wampum* i društvena kreativnost među Irokezima; 6) Povratak Marcelu Maussu; 7) Lažna kovanica naših snova ili problem fetiša, IIIB.

U uvodnom delu knjige autor daje kratko objašnjenje šta ga je navelo da pokuša da rezimira i definiše *vrednost* u prošlim i sadašnjim različitim društvenim kontekstima. Prva dva poglavlja „Tri načina govora o vrijednosti“ i „Novija kretanja u teoriji razmjene“ su pregledne celine koje imaju za cilj da čitaocu uvedu u problematiku i različite načine i mogućnosti bavljenja problemom „vrednosti“ u različitim društvima. U prvom poglavlju Grejber ističe da postoje svega tri osnovna tumačenja ovog pojma: sociološko, ekonomsko i lingvističko. Kroz primere i interpretacije istraživanja koja su sprovedena do 70-ih godina XX veka od strane Maršala Salinsa (Marshall Sahlins), Klajda Klukona (Clyde Kluckhohn), Bronislava Malinovskio (Broni-

slaw Malinowski), Karla Polanjija (Karl Polanyi), Džordža Daltona (George Dalton), Edvarda E. Evans-Pričarda (Edward E. Evans-Pritchard), Luisa Dumonta (Louis Dumont), pokušao je da objasni kako se na različite načine i uz pomoć različitih naučnih pristupa probalo pristupiti pojmu *vrednost* u društvu. U drugom poglavlju je nastavio da iznosi istorijski sled u proučavanju zadatog pojma kroz dela Karla Marksa (Karl Marx), Pjera Burdijea (Pierre Bourdieu), Ardžuna Apaduraja (Arjun Appadurai), Igora Kopitofa (Igor Kopytoff), Anet Vajner (Annette Weiner), Merlina Straterna (Marilyn Strathern), Nensi Mun (Nancy Munn). Ono što posebno ističe u ovom delu, a što se zapravo ponavlja kao centralni motiv cele knjige, jeste stav da se vrednost predmeta ili vrednost koja je dodeljena nekoj osobi uvek mora posmatrati kroz širi društveni sistem. Vrednost nastaje kroz delovanje koje istovremeno potiče iz društvenih odnosa, ali i oblikuje društvene odnose. Treće poglavlje predstavlja na neki način upoznavanje čitalačke publike sa radom i značajem ideja Tarnera Terensa (Turner Terence), koji je prema Grejberu ostao potpuno neopravdano na marginama antropološke nauke. Tarner se u svojim proučavanjima formiranja vrednosti i načinima njenog nastanka dosta oslanjao na Marksovo poimanje nastanka kapitala i njegove uloge u društvenim strukturama. Kroz proučavanje načina života Kajapo zajednica u centralnom Brazilu, Tarner je pokušao da sumira kako različiti načini društvene organizacije, nasleđivanja i izražavanja moći i statusa, kao i magijski rituali utiču na formiranje i održavanje vrednosti. Prema Grejberu, jedno od važnih pitanja koje je ovaj antropolog postavio u kontekstu političke i ekonomske antropologije jeste na koji način se dešavaju

promene u sistemu vrednosti prilikom sukoba ili mešanja različitih društava.

Naredna četiri poglavlja (4–7) su zapravo pokušaji novih/drugačijih tumačenja do sada poznatih etnografskih primera. Kao ilustraciju toga, Grejber postavlja pitanje zašto su perle, među najrazličitijim stvarima koje su ljudi stvarali i stvaraju, u brojnim društvima koja su antropolozi proučavali odabrane da budu istovremeno trgovinsko sredstvo, statusni simbol, kao i nezaobilazno sredstvo u magijskim i ritualnim obredima. Za tu namenu izabrao je da prouči značaj i ulogu perli o kojima su pisali u svojim studijama Edmund Lič (Edmund Leach) i Marsel Mos (Marcel Mauss), ali koristeći modele društvenog ponašanja koja su uspostavili Veber (Max Weber), Marks, Fuko i Burdije. Poglavlje 5 govori o *wampumu* – perlama od belih i ružičastih školjki koje su se koristile u severoistočnom delu ranokolonijalne Severne Amerike kao valuta pri razmeni među Irokezima, ali i kao sredstvo koje je moglo da izazove sukobe i isto tako obezbedi mir. Naredno, šesto, poglavlje predstavlja, kako je i naslovljeno „Povratak Marselu Mosu“, zato što autor smatra da je ovaj antropolog jedna od ključnih figura u formiranju i definisanju *vrednosti*, pored Karla Marksa; Grejberovim rečima: „Smatram da su Maussovo i Marxovo delo na mnogo načina međusobno savršeno komplementarni.“ (str. 174). Zbog toga je koristeći Mosov esej „Ogled o daru“ pokušao da dá novo tumačenje ovog spisa i istakne politički angažman koji je, po njemu, neopravdano zastupavljen kod ovog antropologa. Završno poglavlje je promatranje fenomena društvene moći i magije u antropologiji, ponajviše kroz ideje Mosa, Marksa i Fukoa.

Teško je izdvojiti samo jedan deo knjige ili jednu od mnogobrojnih ideja koje

su predstavljene te reći kako je moguće samo to upotrebiti kao uporedni okvir za arheološka istraživanja. Lepota i težina ove monografije se nalaze upravo u tome. Posmatrano kao pokušaj definisanja i prikazivanja jednog široko rasprostranjenog društvenog fenomena kao što je *vrednost* isprva se pisanje knjige kao što je ova može učiniti kao lak posao. Iako postoji brojna literatura iz različitih naučnih disciplina na ovu temu, smislena sistematizacija starih ideja nije sasvim lak zadatak, o čemu svedoče i uvodna poglavlja knjige koja se na momente čine teškim i nejasnim za čitanje. Posebna draž i problematika se nalazi u onim delovima koji za cilj imaju da preispitaju ranije sinteze i ponude neka nova rešenja ili uglove iz kojih se čitav fenomen može posmatrati. Možda jedno od značajnijih pitanja koja su otvorena u knjizi jeste šta je to što ljudi prepoznaju kao značajno, na osnovu čega i kako se meri biografija nekog predmeta? Ponuđeni odgovor je da su ljudi i njihove različite aktivnosti upravo faktori koji formiraju vrednost predmeta i da se ona može aktivirati čak i u momentima kada je ljudi nisu svesni ili spremni da priznaju njeno postojanje.

Naposletku, značaj ove knjige je izneo sam autor u njenom uvodnom delu:

„Stoga bih ponajviše želio da ova knjiga ostane kao svojevrsna posveta onom obliku obrazovanja koji će nekome uopće omogućiti napisati knjigu poput ove – želio bih potaknuti njezine čitatelje da ne slijede olako moje ideje, nego da je upotrebe kao platformu, ili nadahnuće, za pronalazak nove, vlastite formule ili sinteze. Ako društvena teorija postane naprosto stvar podizanja spomenika velikim misliocima ili stvar zaraćenih sekti, od kojih svaka brani

svoju zastavu ili totem, onda društvena teorija umire.“ (str. 10–11)

Prevod koji se pojavio petnaest godina kasnije u odnosu na originalno izdanje svedoči da se želja Dejvida Grejbera ostvaruje. Ono što je sigurno jeste činjenica da knjiga ne ostavlja ravnodušnim i podstiče svakog čitaoca da proceni u kojoj

meri se (ne)slaže i/ili nalazi svrsishodnim da neke od ideja primeni u svojim istraživanjima prošlih društava ili razmatranjima društvenih okolnosti koje ga okružuju u savremenom svetu.

Radmila Balaban